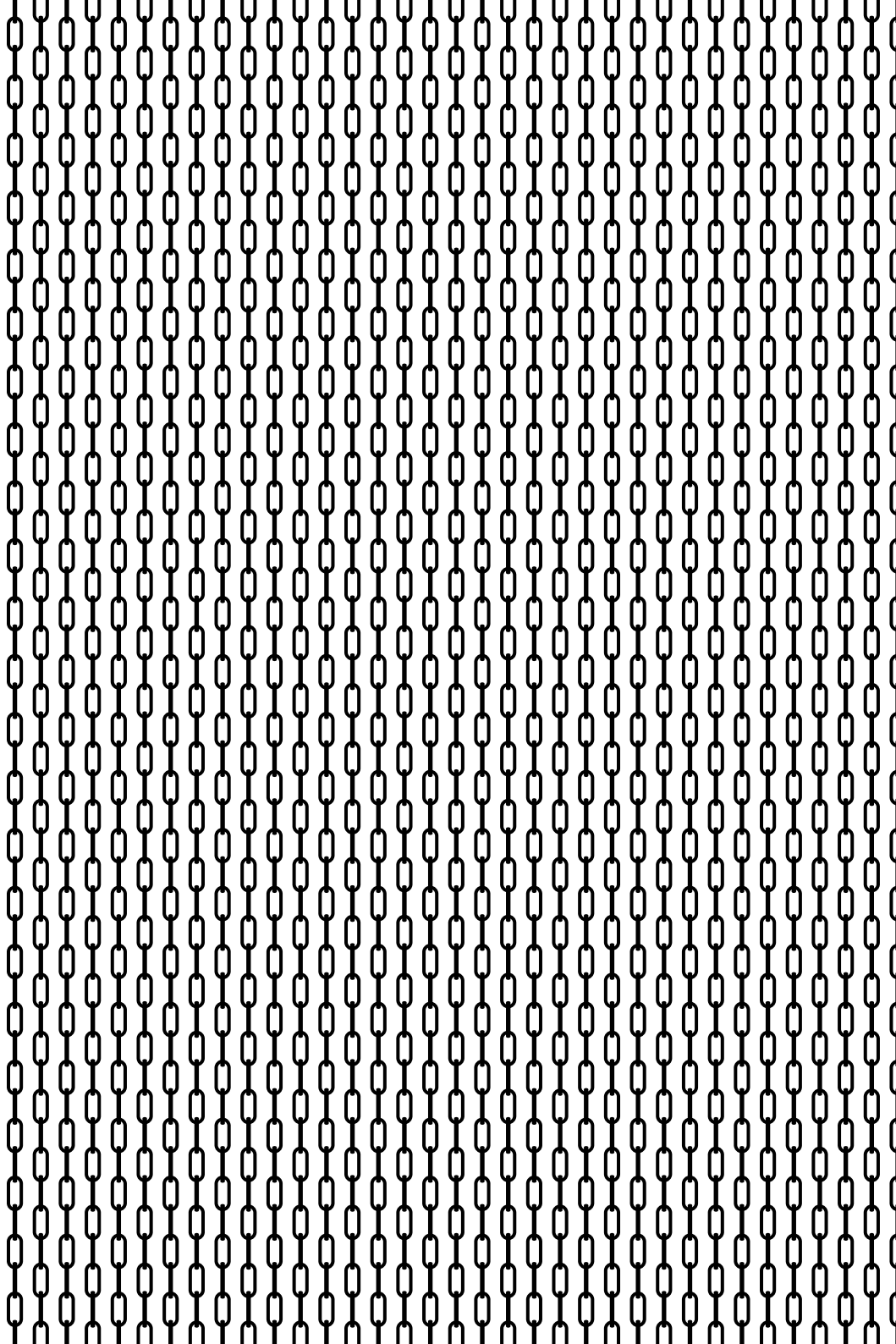

El mercat del llibre
en català és viable
malgrat que el nombre
de clients és baix perquè
un munt de factors
industrials, comercials,
geopolítics i econòmics
ho permet.

DESENCADENATS

#PERIODISME

DESEN- CADENATS

Un nou mercat
per al llibre independent

Bernat Ruiz Domènech

Desencadenats

© del text: Bernat Ruiz Domènech, 2019
© d'aquesta edició: Edicions Saldonar, 2019
© de la imatge de la coberta: 123RF, 2019
© de la foto de l'autor: Cesc Sales, 2019

Primera edició: setembre del 2019

Publicat per Edicions Saldonar
Alfambra, 16, 5è 2a
08034 Barcelona
edicions@saldonar.com
www.saldonar.com

Edició i producció: Francesc Gil-Lluch
Disseny de la coberta: Enric Muñoz
Maquetació de l'interior: Octavi Gil Pujol
Impressió: Romanyà Valls
Distribució: UDL

IBIC: JF, JFC i JFD
ISBN: 978-84-17611-16-3
Dipòsit legal: B. 13725-2019

Imprès a Catalunya · *Printed in Catalonia*

Edicions Saldonar és membre de l'associació d'editorials independents
Llegir en Català, juntament amb Alrevés/Crims.cat, L'Avenc,
Birabiro Editorial, Les Hores, Edicions del Periscopi,
Raig Verd Editorial, Sembra Llibres i Tigre de Paper.

Tots els drets reservats. No es pot reproduir cap part d'aquest llibre,
per qualsevol mitjà, sense el permís d'Edicions Saldonar.

Taula

Mai tants havien llegit tant a tan pocs	9
Què és un llibre?	9
Lectors per imperatiu luterà.	16
Envasos i xarxes de distribució	27
Llibres que no ho han estat mai:	
objectes i pròtesis, culs i cervells.	40
Finestres de lectura.	48
Barrils d'aigua salada davant d'un oceà	51
El sistema nerviós del llibre	51
Llibres trobats	61
El llibre de Schrödinger	71
La boira del llibre.	80
'Götterdämmerung', el crepuscle dels déus	89
La debilitat estructural de la gran edició espanyola.	89
Un imperi amb els peus de fang	99
Un món de males inversions.	107
Un món de males idees.	116

El got és massa gran	135
Qui dia passa, any empeny.	135
Humanisme: el llibre a Lampedusa	140
El llibre (ja) no és per a tothom	143
Els editors i els llibreters a Lampedusa.	148
Llibres que es mouen	151
L'autor desencadenat (i desencantat)	157
El nou model de llibreria independent	163
I el nou model d'editorial independent?	184

Horitzó 2025:

un nou mercat per al llibre independent	209
L'eficiència del llibre en català	209
Comptant clients	215
Clic! Cap al Clúster del Llibre en Català	222
Què és un clúster?	223
Börsenverein: més enllà del cas alemany	230
Horitzó 2025	232
Primera transformació: transparència.	
Salvar el llibre de Schrödinger i escampar la boira	233
Segona transformació: audiència.	
Construir l'audiència per construir un nou mercat del llibre en català	237
Tercera transformació: economia del llibre.	
Magatzems buits, llibreries plenes, estoc zero	242
Quarta transformació: selecció dels punts de venda. Els petits han de deixar de regalar diners als grans	248

Mai tants havien llegit tant a tan pocs

Què és un llibre?

El 15 de setembre de 2017 vaig assistir a la quarta edició de la jornada «L'autor en el nou món de l'edició», organitzada a Bilbao per l'Associació d'Escriptors d'Euskadi. Aquesta cita és imprescindible perquè és de les poques jornades que incorporen la perspectiva de l'autor, i això li atorga un al·licient interessant: normalment l'editor està acostumat a ser la primera baula d'una cadena industrial i comercial que té el llibreter a l'altre extrem. Aquesta cadena, avui integrada en una xarxa de valor de la qual cada cop depèn més, no tindria cap sentit sense els autors i les seves obres, però en les reunions professionals entre editors, distribuïdors i llibreters sempre es menysté l'autor i se'l dona per descomptat, fins i tot com una molèstia necessària. Sempre hi ha hagut i hi haurà un autor, però des de fa un temps la relació de l'autor amb l'editor, el llibreter i sobretot amb els lectors està canviant.

A Bilbao vaig moderar la penúltima xerrada de la tarda, titulada «Els secrets perquè un llibre es publiqui», i hi

intervenien Juan Casamayor, editor de Páginas de Espuma; Gregori Dolz, editor d'Alrevés; Berta Bruna, agent literària, i Núria Ostáriz, lectora professional. El nom de la taula rodona convidava a la frustració i el fet que en acabar la nostra xerrada arribessin els senyors d'Amazon em va fer pensar que l'organització gastava un humor molt negre.

M'hauria agradat començar dient la veritat i confessar que no hi ha cap secret per aconseguir que un llibre es publiqui, però hauríem marxat cap a casa després de perdre absurdament el temps. Com s'aconseguia que un llibre qualsevol, escrit per un autor qualsevol, fos editat per un editor qualsevol? Davant nostre teníem un auditori ple d'autors que se les sabien totes. Alguns ja havien provat l'autopublicació en diverses plataformes i no volien saber-ne res, de les editorials professionals. Els que encara no havien publicat cap llibre esperaven que nosaltres els donéssim noves pautes i nous camins per aconseguir ser reconeguts. Encara avui hi ha molts autors que consideren que la publicació d'un original per un editor professional dota la seva obra d'un segell de qualitat, encara hi ha escriptors que necessiten que algú els digui que són un autor «dels de veritat» i no en tenen prou triomfant —o arrossegant-se— en la procel·losa immensitat de l'autopublicació. Per desgràcia, es van haver de conformar amb la nostra recepta: constància, picar pedra, esforç, paciència, dedicació i perseverança. Avui, per aconseguir que un editor li publiqui un llibre, l'autor ha de fer el mateix que feien els seus antecessors fa vint,

trenta, seixanta o cent anys. El talent, com saben aquells que llegeixen molt, és un ingredient desitjable però no imprescindible.

La xerrada va anar força bé i va congrega molt de públic. Més tard em van dir que també va ser la més ben valorada, però en vaig sortir amb una trista sensació d'insatisfacció perquè no els havíem dit res de nou i jo sabia que al taller d'Amazon els explicarien un conte de fades basat en fets reals.

Amazon ha aconseguit que tots puguem ser-ne clients i proveïdors a la vegada. Als autors que volen publicar la seva obra i no troben editorial, els ofereixen un sistema gratuït d'autopublicació anomenat Kindle Direct Publishing (KDP). És un sistema una mica laboriós però fet a prova de tòtils, i qualsevol amb nocions d'ofimàtica bàsica pot autopublicar-se sense trencar res. Aquest sistema permet pujar un text —usualment un arxiu de processador de textos— una coberta i les dades bàsiques —incloent-ne el preu— perquè el llibre es vengui a tot el món. Es pot publicar com a e-book però també com a llibre de paper mitjançant les opcions d'impressió sota comanda que ofereix la mateixa plataforma. Amazon no fa res perquè sí i s'endú un percentatge per cada venda que, en funció de diversos paràmetres, pot estar entre el 35% i el 70% del preu. Aquest és el conte de fades, i està basat en fets reals perquè funciona. S'assembla a Ikea però és a l'inrevés: mentre que el venedor suec de mobles ha aconseguit externalitzar el muntatge i l'ha posat en mans del client, Amazon ha externalitzat els processos de pu-

blicació d'un llibre i ara depenen de l'autor. L'objectiu és el mateix: oferir una gran quantitat de productes a preus que puguin ser percebuts com a baixos i deixin un gran marge comercial.

Vaig assistir al taller d'Amazon per contemplar el xou. Els havia vist en acció a YouTube i esperava el característic estil *Do It Yourself* acompanyat del culpabilitzador missatge segons el qual si fracasses és tan sols culpa teva i si triomfes és perquè has sabut aprofitar les oportunitats que segur que se t'han presentat, entre les quals —només faltaria— hi ha el servei que ells t'ofereixen. El que em va sorprendre va ser la demolició a consciència de la cadena editorial tradicional. Ja no es conformen venent les seves virtuts, també s'atreveixen a vituperar l'edició professional i en destaquen els pitjors defectes davant dels autors. Tot el que van dir era veritat, era inapel·lable, no se'ls podia retreure res. Nosaltres, una estona abans, havíem dibuixat als autors un escenari de sang, suor i llàgrimes fins a arribar a un dia D en què la majoria serien massacrats. Amazon els pintava un quadre amb una edició tradicional encara més llòbrega abans de dir-los que amb ells les nostres platges plenes de sofriment es convertirien en una Costa Brava de facilitats, un cop més, basada en fets reals.

Fa només dotze anys, el que va passar a Bilbao hauria estat impossible. Editors i agents haurien presumit davant dels autors com havien fet sempre, amb aquella suficiència i superioritat de qui se sap posseïdor de la clau d'una porta que molts volen veure oberta. Ja hi havia

algunes empreses d'autopublicació però els seus serveis encara eren força cars, la compra per internet era una activitat d'excèntrics i autopublicar estava més relacionat amb l'exhibició davant dels familiars i els amics —per això en anglès en diuen *vanity publishing*— que amb el desig de triomfar entre milers o desenes de milers de desconeguts. El llibre digital comercial era a les beceroles i, tot i que arribaria a l'adolescència en molt poc temps, molt pocs entreveien un canvi que en tan sols deu anys ho capgiraria tot. De fet, molt pocs van poder preveure la greu crisi econòmica mundial i crec que gairebé ningú va ser capaç d'entendre la profunda crisi d'un sector editorial que feia temps que, almenys a Espanya, anava vestit amb parracs.

Dotze anys i una tempesta perfecta més tard, han canviat força coses però moltes de les actituds dels editors, agents, distribuïdors i llibreters continuen com si no hagués passat res. Amazon és tan sols la punta de l'iceberg d'un canvi que ja ha anorreat grans cadenes de llibreries com Borders als Estats Units —fent agenollar Barnes & Noble— i que inclou realitats que la gran majoria d'editors ignoren o menyspreen sense ni tan sols conèixer-les.

Sempre que assisteixo a una jornada o a un congrés relacionat amb la innovació en el sector del llibre, em trobo amb una espaordidora absència d'editors, agents, distribuïdors i llibreters. Les raons esgrimides per explicar la seva inhibició són sempre semblants i van des de l'habitual «Vaig molt enfeinat» fins al més defensiu «Quan tot això funcioni, ja em posaré al dia». No els culpo, la

seva feina és molt difícil però cada cop tinc més clar que no hi assisteixen per problemes d'agenda i ni tan sols per un pragmàtic conservadorisme, sinó per una proverbial manca de voluntat de reflexió sobre la seva pròpia feina. La majoria d'editors —ara, a més, col·legues— i llibreters no estan acostumats a pensar en el que fan més enllà del que publiquen i venen cada dia. La majoria, de fet, ni tan sols té clara la naturalesa exacta del que publiquen i venen perquè no entenen les possibilitats dels continguts que gestionen i la seva relació amb el canvi d'hàbits de consum dels mitjans.

Molts factors expliquen la manca de capacitat reflexiva sobre la pròpia activitat. Primer de tot, el llibre de paper no ha canviat significativament els últims cinc-cents anys. Si a un habitant de la Magúncia de 1519 li ensenyéssim un llibre modern, sens dubte es meravellaria per la qualitat del paper, la impressió i l'enquadernació però la forma de l'objecte no el sorprendria.

Un altre factor és la lentitud del desenvolupament de les tecnologies i estàndards aplicats al llibre. Fins fa quatre dies, tot era relativament lent. El modern índex alfabètic, per exemple, no és d'ús comú fins al segle XVIII i no és fins al XIX que la industrialització i l'automatització del llibre permeten començar a produir grans quantitats de volums a preus barats. El segle XX significa una anomalia lectora perquè els grans mitjans de masses es donen la mà amb la impremta moderna, les llibreries, les xarxes de biblioteques i un concepte empresarial i comercial de producció i venda de llibres. Mai tants havien llegit tant

a tan pocs. El segle XXI és una altra anomalia perquè mai tants havien llegit tant a tants, però el nostre ja no serà el segle del llibre. El segle XX ho va ser perquè no hi havia un objecte industrialitzable millor per a la difusió en massa —de la mateixa cultura que va donar origen a la cultura de masses— que el llibre, barat de fabricar i distribuir, fàcil d'emmagatzemar i vendre. El segle XIX havia creat una enorme massa de lectors que, fins a l'arribada de la ràdio i la televisió, amb prou feines disposava de res més que el teatre com a espectacle cultural organitzat i el diari com a vehicle d'informació estructurada.¹ No és casualitat que el segle XX sigui també el gran segle de la premsa escrita, molt més que el XIX. Tampoc és casual que la premsa i el llibre de paper entrin en crisi al mateix temps.

Hi va haver qui va veure l'ascens del llibre a la categoria de vehicle cultural per excel·lència com l'últim graó d'una predestinada entronització que havia de durar per sempre. Aquesta impressió és habitual entre tots aquells que creuen que les noves lectures i alfabetitzacions posen fi a tot un món i una forma d'entendre'l. Tenen raó però s'equivoquen en un aspecte: la lectura sempre va ser una activitat de minories. L'anomalia som nosaltres, no les generacions precedents, que no llegien llibres perquè molts eren analfabets, ni les que ens succeiran, que en bona part no en llegiran perquè accediran a molts continguts d'una altra manera. Ja ho estan fent.

1. El poble disposava d'un munt de manifestacions culturals dins del que es coneixia com a «baixa cultura» i que l'«alta cultura» no considerava.

Lectors per imperatiu luterà

Noruega és, amb Islàndia, el país amb un índex de lectura més alt d'Europa. El 90% dels més grans de catorze anys diu haver llegit un llibre, com a mínim, l'any anterior. Els països escandinaus van assolir la plena alfabetització durant el segle XIX per un motiu ben curiós: tothom que es volgués casar havia de ser capaç de llegir la Bíblia i, si la podia llegir, podia llegir qualsevol cosa. L'origen d'una norma tan curiosa l'hem de buscar en la Reforma protestant d'inicis del segle XVI que va posar la Bíblia a l'abast de qualsevol creient traduint-la a les llengües del poble. A més, Luter creia que cada cristià havia de ser capaç d'establir una relació personal amb Déu i, d'aquesta manera, l'accés a la paraula divina no tan sols era recomanable sinó que era de bon cristià.² Només cal veure la diferència d'índexs de lectura entre els països protestants i els catòlics per veure l'impacte que aquesta mesura ha tingut cinc-cents anys més tard.

El revers d'un índex lector tan alt és que el 10% de noruecs no llegeix mai un llibre. Ni tan sols en aquells països on la lectura de llibres ha gaudit de tots els avantatges —incloent-hi el patrocini de l'Estat amb una forta protecció aranzelària i una educació cuidada— el llibre ha aconseguit imposar-se de forma absoluta.

A l'Antiguitat hi va haver comerç de llibres, autors que no cobraven pel que escrivien —excepte els autors tea-

2. Un dels documents més interessants que permeten comprovar com considerava d'important Luter aquesta relació personal es troba a *Von der Freyheit eines Christenmenschen* [De la llibertat dels cristians].

trals— i editors³ que produïen exemplars en massa que es distribuïen en botigues de llibres. Va ser així en la *koiné* grega i també durant l'Imperi Romà i un sistema similar, ara sense esclaus, es va reproduir als burgs de la baixa edat mitjana europea, les ciutats del Renaixement i fins a l'aparició de la impremta. L'Europa del segle XVIII era plena de tota mena de diaris, periòdics, revistes, libels i pamflets no sempre tolerats pel poder. Al segle XIX apareix la novel·la moderna i les noves classes mitjanes prenen el gust per llegir.

Aquesta apressada història de la lectura podria fer-nos creure que en cadascun d'aquests moments tothom llegia, però fins ben entrat el segle XX i amb l'excepció d'alguns països llegir llibres era cosa de minories. Mai va ser considerat marginal perquè era una activitat relacionada amb les classes cultes que controlaven el poder o aspiraven a fer-ho. Ignorar la història de la vida quotidiana ens ha condemnat a veure una progressió ininterrompuda des de la impremta fins als nostres dies, una progressió —associada a la moderna idea de progrés— que lligava el llibre a la cultura i aquesta a la llibertat de l'individu. Aquesta visió no és incorrecta però tampoc és exacta.

3. No eren editors com ara es coneixen, no modificaven el text però gestionaven la producció i còpia dels textos amb esclaus que sabien llegir i escriure. Hi havia diferents qualitats de materials i, fins i tot, de copistes, i els grecs eren molt apreciats. Per a més informació: Alfonso Reyes, *Libros y libreros en la Antigüedad*. Madrid: Fórcola Ediciones, 2011.

El llibre tant pot servir per adoctrinar, controlar i manipular les masses —la Bíblia, l'Alcorà, el *Llibre roig* de Mao, el *Mein Kampf*— com per promoure la cultura, l'humanisme i la raó. La llista de llibres culpables seria molt llarga si no fos perquè qui perpetra els desgavells són els seus autors i els que, llegint-los, es deixen endur per les seves idees. Fins i tot la narrativa és assenyalada a vegades amb el dit acusador, com passa amb *El vigilant en el camp de sègol* de J. D. Salinger. Als Estats Units, pel que sembla, és una lectura prohibida a moltes escoles del Cinturó Bíblic, a diverses presons i a unes quantes biblioteques.

La panòpia de què es disposa avui per introduir idees a la ment de la gent va molt més enllà de les eines editorials tradicionals. El concepte d'edició ha saltat pels aires quan qualsevol, gairebé des de qualsevol lloc, pot publicar alguna cosa que seguim anomenant llibre, pot ser reconegut com a tal pel públic, acceptat, comprat i llegit. Accedim al coneixement i a la informació a través de fonts tan variades que deixen en ridícul la capacitat del llibre de paper com a principal vehicle de cultura. El llibre ja no és l'amo i senyor del coneixement perquè hem inventat moltes altres eines.

Molta gent, quan és en un vagó ple de passatgers que fan servir dispositius mòbils —smartphones, e-readers, tauletes— té la sensació que la tecnologia ens aïlla. En canvi, quan veuen una imatge antiga, en blanc i negre, d'un vagó de tren o tramvia, amb tots els passatgers llegint el diari —sovint el mateix diari— acostumen a tenir la mateixa sensació. El més estrany és que els passatgers

d'aquest vagó estan més aïllats que els de la primera imatge perquè els diaris tan sols permeten una comunicació unidireccional, de l'editor del diari —que és qui prèviament ha seleccionat què hi publicava— cap als lectors. A més, la premsa en paper mai ha permès cap socialització que no fos amb el passatger del costat. La nostra percepció de la tecnologia, a vegades, ens enganya.

Tan tecnològic és un diari de paper com un smartphone, una rentadora, un martell, una destrat de sílex o un llibre de paper. Atribuïm als objectes un grau més o menys gran de tecnologia en funció de la seva familiaritat. Els nadius digitals neixen amb les mateixes capacitats que les generacions precedents però la seva exposició al mitjà digital —estès i de consum massiu— comença just en néixer. Jo encara vaig fer servir una màquina d'escriure mecànica —una Olivetti— per presentar els treballs de l'institut. Vaig començar la carrera amb una màquina d'escriure elèctrica i fins als dinou anys no va entrar el primer ordinador a casa, un PC i486 DX a 100 famèlics megahertz i amb 24 escanyolits megabytes de RAM, sense internet. Cap als vint-i-quatre anys —el 1999— ja disposava dels elements bàsics habituals avui dia, però eren molt lluny de les actuals prestacions. Molts de nosaltres ens hem passat més de mitja vida en una realitat analògica en la qual hi havia molts aparells electrònics però molt pocs de digitals. Si érem més hàbils que els nostres avis programant el vídeo no era perquè haguéssim nascut més llestos sinó perquè ens vam trobar un paisatge tecnològic en què l'electrònica era comuna, plenament integrada en la quotidianitat.

Imagineu-vos que naixeu en l'entorn urbà de la Catalunya de 1920. La ràdio ja és una realitat però els receptors són cars, grans com mobles i encara són un luxe per a molta gent. Passa el mateix amb el telèfon. La roba es renta a mà i la *fregona* no existeix. Hi ha una gran oferta de publicacions periòdiques, els diaris tenen diverses edicions al dia, habitualment de matí i tarda. Gairebé tothom es mou en tramvia o a peu i, a ciutats com Barcelona, en metro. El 1956 la ràdio és un mitjà popular, els cotxes encara són un luxe, el telèfon ja és força habitual però encara no ho és tenir rentadora. Aquell any la televisió arriba a Espanya i amb sort podeu veure algun dels programes —heu celebrat el vostre trenta-sisè aniversari— però encara trigareu cinc o deu anys a tenir el vostre propi televisor. El 1975 hi ha milions de SEAT 600 i 850 corrent per les carreteres i les noves autopistes, a ciutat és estrany no tenir telèfon, tothom té un transistor, hi ha televisors molt barats —molts, encara, en blanc i negre—, molta gent ja té rentadora a casa i els més acomodats ja disposen de microones i vídeo, luxes caríssims. Teniu cinquanta-cinc anys i l'electrònica de consum, a Catalunya, tot just comença a estendre's. El 1985, a punt de la jubilació amb seixanta-cinc anys, teniu nets, rentadora, rentavaixelles, televisor en color, microones, vídeo i ràdio despertador programable. El telèfon mòbil —per a rics pretensiosos— pesa més de dos quilos, s'ha de dur en una maleta o s'instal·la al cotxe. Internet és cosa de quatre excèntrics universitaris i la World Wide Web encara no existeix. Imagineu que arri-

heu als vuitanta-cinc anys d'edat: sou a 2005, teniu mòbil però no és un smartphone, internet i Google són habituals però la instal·lació de fibra òptica queda encara una mica lluny, no existeixen Facebook, Twitter, l'iPad ni la Web 2.0 en general. Si heu viscut en un entorn rural o esteu per sota del que es considera classe mitjana, heu d'endarrerir aquest calendari, com a mínim, entre cinc i deu anys.

En quin moment d'una biografia com aquesta hauríeu començat a perdre el ritme tecnològic? La frontera —borrosa i ampla— és a l'electrònica de consum programable, entre les primeres Thermomix dels anys seixanta i els últims vídeos VHS dels noranta. Molts dels nascuts als anys vint del segle passat ja es veien massa grans per programar un vídeo el 1985 i delegaven aquesta feina en els seus nets, autèntics nadius electrònics.

No es va arribar a parlar mai de nadius electrònics de la forma en què avui es parla de nadius digitals per dues raons fonamentals. La primera és el lapse de temps transcorregut entre l'aparició dels primers aparells transistoritzats als anys cinquanta fins als últims DVD programables. Durant cinc dècades apareixen innovacions que milloren i desplacen la tecnologia precedent —la ràdio transistoritzada substitueix els aparells de vàlvules de buit— o bé automatitzen feines manuals —rentadora, rentavaixelles, Thermomix, màquina d'afaitar—. L'interval d'adopció és ben diferent. Nielsen Media va calcular el temps que diverses tecnologies i productes havien trigat a assolir els primers cinquanta milions d'usuaris:

- Ràdio: 38 anys.
- Televisió: 13 anys.
- Internet: 4 anys.
- Facebook: 100 milions d'usuaris en 9 mesos.

La segona raó és el grau de complexitat. Els nascuts durant el primer terç del segle XX es van poder adaptar als canvis perquè l'augment de la complexitat sempre va estar per sota del llindar analògic. Els nous productes ja no es podien arreglar a casa però se sabia com funcionaven, el seu ús era fàcil i sovint es deduïa del seu disseny. L'electrònica programable presentava alguns reptes perquè el seu *feedback* acostumava a ser diferit en el temps, com en el cas de programar el vídeo per gravar una pel·lícula al cap d'unes hores. Amb tot, aprendre a programar un vídeo o un microones consistia a seguir una seqüència concreta. Molts avis programaven electrodomèstics amb els esquemes i les llistes que els havien preparat els seus nets, i feien evident que el problema era del manual d'instruccions, no de l'usuari.

A tot això es referia Mark Prensky quan el 2001 va encunyar l'expressió *nadius digitals*⁴ i la molt menys recordada *immigrants digitals*. El seu ús fora de context i l'abús popular n'ha corromput el significat original i alguns han arribat a creure que el nadiu digital naixia sabent usar un iPad o un smartphone. Ningú amb dos dits de front ha defensat mai aquesta idea. Els nadius digitals aprenen

4. Ho va fer en un article titulat «Digital Natives, Digital Immigrants», a la revista *On the Horizon*, l'any 2001. Una versió actualitzada de l'article es pot trobar al web de Mark Prensky, markprensky.com.

molt més ràpid l'ús de certes tecnologies perquè sempre han format part del seu paisatge quotidià i entenen certes lògiques sense haver de comparar-les amb d'altres de més antigues. No hi ha patrons d'ús que hagin de substituir, no han d'aprendre a fer servir un processador de textos amb el bagatge d'una màquina d'escriure i, per tant, no han de desaprendre res. També aprenen molt més ràpid perquè la usabilitat ha millorat molt. N'hi ha prou comparant l'aridesa cartesiana de l'MS-DOS dels anys vuitanta —el sistema operatiu de Microsoft abans de Windows— amb la facilitat intuïtiva de qualsevol aplicació actual.

Hi ha continguts que puc consumir en un smartphone i d'altres que no, o, potser, no tan fàcilment. La majoria de passatgers que veiem viatjant en un vagó de metro fan servir el mòbil. Tots són smartphones. No podem saber què estan fent però dubto que molts estiguin llegint un llibre, no perquè sigui impossible sinó perquè els editors no els ho faciliten. Una indústria que sí que ho va posar molt fàcil ja fa temps va ser la de la música.⁵ Habitualment, quan vaig en metro, escolto música amb iTunes mentre llegeixo un article a Feedly.⁶ Com jo, altres viatgers duen

5. La veritat és que se'ls va haver de persuadir malgrat que Steve Jobs els ho va posar molt fàcil amb iTunes perquè els oferia un esquema de consum viable. Donava el tret de gràcia a tota una manera d'entendre la indústria discogràfica però era un salvavides per a unes productores espantades per Napster.

6. Feedly és un lector de *feeds* —fonts— RSS, un *xivato* que permet rebre actualitzacions de blogs i pàgines web sense haver de visitar-les ni de subscriure's a cap *newsletter*. Es pot provar gratuïtament al web www.feedly.com.

els auriculars posats. A més d'escoltar música, pot ser que llegeixin. També poden estar escoltant un podcast o veient un vídeo.

L'èxit de l'smartphone com a dispositiu de consum de continguts es basa en la seva polivalència o, també, en la seva inespecificitat funcional. No és una eina dedicada a una tasca concreta però serveix raonablement bé per a tot el que pot fer. Si disposa d'una bona pantalla, l'experiència de lectura pot ser molt satisfactòria, especialment per a trajectes de no més d'una hora.

Cada vegada veiem menys gent llegint un llibre de paper al transport públic. En trobem molt poca amb un e-reader o una tauleta. Avui (gairebé) tots portem un ordinador a la butxaca, amb el qual consumim continguts a demanda, interactuem a les xarxes socials, escoltem música o mirem un vídeo. N'hi ha que parlen per telèfon. Pocs són nadius digitals estrictament parlant, la majoria som transicionals o, com deia Prensky, immigrants digitals.

La realitat no és negociable i aquesta és la que ens ha tocat viure. Si els editors de llibres decideixen participar en aquesta realitat ho han de fer amb les noves regles. La lectura fora de casa és mòbil —sempre ho ha estat, un llibre de paper és un dispositiu mòbil—. Potser a molts editors els pot semblar una activitat de bàrbars. Poden escollir: editar per a un públic que gairebé no coneixen i al qual es vanten de menysprear —però necessiten els seus diners— o aprendre'n. Aquestes realitats quotidianes —i milers com aquesta— demostren que l'esser humà consumeix informació, continguts i cultura de la manera

més còmoda que troba. Si la manera més pràctica no és un llibre, farà servir una altra cosa. Però, ben mirat: què és un llibre?

El món s'ha accelerat i ha deixat obsoletes algunes definicions. Habitualment faig xerrades i classe a diversos llocs. Acostumo a començar amb una seqüència d'imatges, de les quals la primera és un fragment de l'*Epopeia* de Gilgamesh, un poema èpic de transmissió oral fixat sobre tauleta d'argila fa entre quatre mil i quatre mil cinc-cents anys. La primera versió es va escriure en llengua sumèria i escriptura cuneïforme, però la que acostumo a mostrar és una tauleta de la biblioteca de Nínive del rei accadí Asurbanipal, datada fa dos mil set-cents anys. Aquest rei va ser qui va fer fixar la versió que ha arribat als nostres dies i consta d'uns tres mil cinc-cents versos repartits en dotze tauletes.

La imatge següent que acostumo a mostrar és un facsímil de *Guerra de les Gàl·lies*, de Juli Cèsar, amb el rotlle de papir que conté els primers passatges del text escrit en llatí. Després apareix un còdex medieval profusament il·luminat i, per acabar, un llibre de paper del segle passat. Mentre vaig passant les imatges les anomeno *tauleta*, *rotlle*, *còdex* i *llibre*.

Davant meu acostumo a tenir editors, llibreters, bibliotecaris i altres professionals del llibre. Tots tenen una gran implicació amb els llibres i en coneixen els mitjans de producció, comercialització, gestió pública i privada. Tots acostumen a respondre de manera semblant a l'exercici que duc a terme amb les imatges: després de veure-les en l'ordre que he descrit les passo en ordre invers preguntant,

en cadascuna, què hi veuen. La primera és el llibre de paper del segle xx i, per tant, tots contesten que hi veuen un llibre. Davant del còdex medieval responen, òbviament, que és un còdex, però llavors els pregunto si és un llibre. Tots, o gairebé tots, reaccionen afirmativament. Si pregunto per què creuen que és un llibre acostumen a dir que, malgrat que està escrit a mà i fet de materials com el pergami, la forma és la d'un llibre. Amb el rotlle de papir la cosa es complica i de vegades tots diuen que allò no és un llibre. Passa el mateix amb la tauleta d'argila, tots o gairebé tots afirmen amb seguretat que allò no és un llibre.

La Conferència General de la Unesco, en la reunió celebrada a París del 20 d'octubre al 20 de novembre de 1964, va emetre una recomanació als estats membres segons la qual «S'entén com a llibre una publicació impresa no periòdica que consta com a mínim de quaranta-vuit pàgines, sense comptar les de coberta, editada al país i posada a disposició del públic».⁷ El mateix organisme internacional també aclaria a la mateixa recomanació que no s'havien de considerar llibres —encara que encaixessin físicament en la descripció— catàlegs, fullers, manuals, guies, mapes, partitures i un extens etcètera. Per eliminació, ens podem fer una idea de què havien de comptar com a llibre amb finalitats estadístiques les administracions públiques dels diferents estats als quals anava dirigit l'esmentat document. Aquesta definició va

7. «Recomendación sobre la normalización internacional de las estadísticas relativas a la edición de libros y publicaciones periódicas». Publicat el 19 de novembre de 1964. Disponible a www.unesco.org.